

ОСОБЛИВОСТІ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ: ІНСТРУМЕНТИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

RAIDING FEATURES IN UKRAINE: TOOLS FOR PREVENTION AND CONTRAINDICATION THE UNLAWFUL APPROPRIATION OF PROPERTY COMPANIES, INSTITUTIONS, ORGANIZATIONS

Ополінський А.О.,

*аспірант кафедри кримінального права та кримінології
Національного університету державної фіскальної служби України*

У статті розглянуто наявні заходи протидії протиправному заволодінні в Україні. Аналізуються специфіка і тенденції цього явища в Україні. Пропонується комплекс заходів для вирішення проблеми рейдерства. Розглянуто суспільну небезпечність таких діянь, питання шляхів запобігання і протидії цим діянням за допомогою кримінально-правових заходів.

Ключові слова: протиправне заволодіння майном, протидія рейдерству, механізми протидії, кримінальна відповідальність, економічна безпека.

В статье рассмотрены существующие меры противодействия недружественным завладениям в Украине. Анализируются специфика и тенденции данного явления в Украине. Предлагается комплекс мер для решения проблемы рейдерства. Рассмотрены общественная опасность такого рода деяний, вопрос путей предотвращения и противодействия этим деяниям с помощью уголовно-правовых мер.

Ключевые слова: противоправное завладение имуществом, противодействие рейдерству, механизмы противодействия, уголовная ответственность, экономическая безопасность.

The article considers the existing measures to counter unfriendly acquisitions in Ukraine. The specificity and trends of this phenomenon in Ukraine are analyzed. A set of measures is proposed to solve the problem of raiding. Considered the social danger of such acts, the issue of ways to prevent and counter these acts through criminal law measures.

Key words: unlawful assimilation of the property of the enterprise, counteraction to raiding, mechanisms of counteraction, criminal responsibility, economic safety.

Кризові явища в сучасній ринковій економіці зумовили нарощування в суспільстві криміногенного потенціалу. У цих умовах особливого значення набувають питання, пов'язані зі зміцненням системи національної безпеки, і, насамперед, безпеки економічної, орієнтованої на забезпечення стабільного розвитку суспільства і держави, їх захищеності від кримінальних загроз.

Однією з таких порівняно нових для української кримінологічної дійсності загроз виступає феномен протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій, так зване рейдерство. Це економічне за своєю суттю і кримінальне за формою і змістом явище в останні роки отримало досить широке поширення в Україні. Це, своєю чергою, дуже негативно впливає на економіку країни.

Незважаючи на те, що у Кримінальному кодексі України ст. 206-2 (протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації) та поняття «рейдерство» з'явилося в категорійному апараті української науки порівняно нещодавно, за короткий час воно перетворилося на повноцінний об'єкт дослідження, тому цією проблематикою через її зростаючу актуальність займається багато вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед них варто назвати таких: Ю.А. Берлач [2], О.В. Біліков [3], З.С. Варналій та І.І. Мазур [4], А.О. Єфименко [5], З.Б. Живко [6], Ю.Я. Касараба і С.Н. Баліна [7] тощо. Варто зауважити, що багато дискусійних моментів навколо

проблеми протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації знаходять своє відображення в мережі Інтернет, де найчастіше описуються конкретні випадки таких діянь.

Метою статті є дослідження аспектів запобігання загрозам протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації та розробка на цій основі механізмів протидії цьому негативному явищу.

У сучасному господарсько-правовому полі України діє чимало чинників, які негативно впливають на економічну безпеку підприємства (зокрема високий рівень тінізації вітчизняної економіки, неконтрольована приватизація, високий рівень монополізації окремих галузей та ринків, недобросовісна конкуренція, відсутність прозорої податкової системи, непослідовність і недосконалість чинного законодавства в галузі ліцензування, патентування, захисту авторського права і комерційної таємниці, охорони інтелектуальної власності, реструктуризації, санації та банкрутства, а також відсутність кваліфікованих і досвідчених фахівців з управління економічною безпекою підприємства). На цьому фоні однією з актуальних проблем функціонування вітчизняної економіки є поширення випадків протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, тобто рейдерство.

Українською владою визнається важливість застосування новітніх інструментів та належне

функціонування економіки та бізнесу. Тому з метою посилення відповідальності за порушення у сфері державної реєстрації та господарської діяльності парламентом прийнято основні нормативні документи у цій сфері – протидія законній господарській діяльності (ст. 206 Кримінального кодексу України) та протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 Кримінального кодексу України) [11].

Проте досі у Кримінальному кодексі України відсутнє тлумачення терміна «рейдерство», але його визначення допомогло би більш чітко кваліфікувати діяння, передбачені ст. 206-2 протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Тому варто більш детально розглянути це поняття.

У сучасному розумінні рейдери – це спеціалісти із захоплення чужої власності за допомогою спеціально розіграного бізнес-конфлікту. Враховуючи відмінності у визначенні рейдерства західною та східноєвропейською науковими школами, виокремимо західноєвропейський і так званий слов'янський підходи до інтерпретації рейдерства. Так, на Заході під рейдерством розуміють «ситуацію, в якій одна компанія намагається заволодіти іншою компанією без схвалення цього дирекцією компанії-мети, тобто відбувається поглинання компанії проти волі її керівництва і ради директорів» [1, с. 6]. Отже, згідно із західноєвропейським підходом рейдерством вважається навіть цілком законне, прозоре придбання контрольного пакета акцій компанії-жертви без згоди її власників. Згідно зі слов'янським підходом, під рейдерством розуміють незаконне заволодіння майном чи іншою власністю підприємства. Сучасна наукова література політичного, юридичного та економічного характеру надає багато визначень і характеристик поняття «рейдерство». Так, на думку Ю.А. Берлача, рейдерство треба розуміти як процес захоплення фірми у власність проти волі її власників/власника, що здійснюється шляхом реалізації різних протиправних дій із боку захоплювача з метою швидкого перепродажу об'єкта рейдерського нападу чи подальшого управління ним [2, с. 62]. З.С. Варналії та І.І. Мазур зазначають, що рейдерство – це недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному й фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та (або) із застосуванням сили [4, с. 130]. Заслугує на увагу й визначення А.О. Єфименка, який стверджує, що рейдерство – «це вилучення майна на фор-

Рис. 1. Кількість рейдерських атак по роках

Джерело: складено на основі [9]

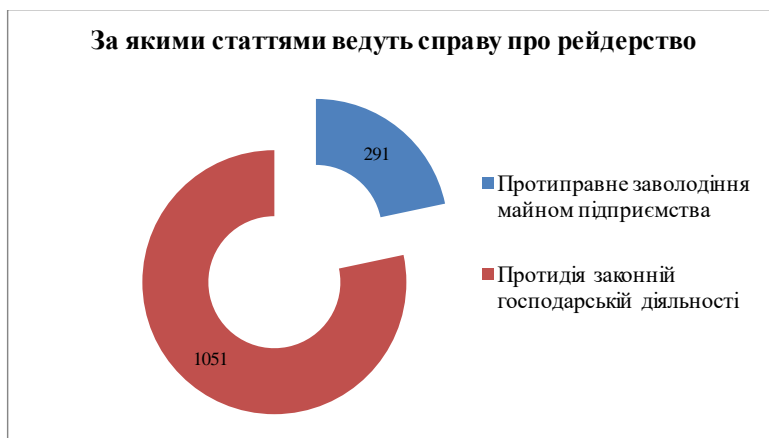

Рис. 2. За якими статтями ведуть справу про рейдерство

Джерело: складено на основі [9]

мально законних підставах, основу яких становить злочин, зловживання правом або прогалини в законі чи системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб)» [5, с. 118].

Суспільна небезпека такого роду діянь характеризується високим ступенем, а шкода є значною, що є безумовною підставою, яка зумовлює кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій. Так, за оцінками експертів із посиланням на статистику Генеральної прокуратури, з 2014 р. кількість рейдерських захоплень зростає щороку. Рейдерство – це одна з найбільших проблем українського бізнесу і серйозна підстава не реєструвати компанію в Україні. З 2013 р. в Україні відбулося 1 690 рейдерських захоплень. 539 – за останні півтора року.

З 2014 р. кількість рейдерських захоплень щороку зростає. Найбільша кількість відбулася у 2017 р. – 414. Найменшу кількість рейдерських атак було зареєстровано Генеральною прокуратурою у 2014 р. – загалом 234 справи [9].

За даними Генеральної прокуратури України, найчастіше рейдерські захоплення відбуваються у Києві та Київській області. За останні 5 років там

Рекомендації щодо запобігання і протидії протиправному поглинанню

Слабкі місця в побудові бізнесу	
Розпорошеність пакетів акцій / часток	Непідконтрольна кредиторська заборгованість
Невизначеність в юридичному стані об'єктів нерухомості	Конфліктні відносини між великими акціонерами/учасниками юридичної особи – власника підприємства
Слабкий адміністративний ресурс керівництва підприємства (великого акціонера/учасника підприємства)	Конфліктні відносини менеджменту підприємства з міноритарними акціонерами/учасниками (особливо якщо серед них розпорошено великий пакет акцій / часток)
Безконтрольне або слабо контрольоване зберігання установчої і внутрішньої документації фірми	Незадовільна організація фізичної охорони підприємства
Способи превентивного захисту компанії від протиправного поглинання	
Реструктуризація компанії. Заходи організаційно-структурного характеру	Зміни установчих та інших документів компанії, узгодження їх із чинним законодавством, визначення порядку управління, усунення недоліків
Створення консолідованого пакета акцій (часток участі) і схеми перехресного володіння	Захист інформації
Правовий захист основних активів компанії, проведення ретельного аналізу прав власності на основні активи, усунення недоліків	Управління кредиторською заборгованістю
Робота з топ-менеджментом, колективами і партнерами компанії	Створення умов, що перешкоджають масовій скупці акцій
Способи захисту в умовах розпочатого нападу	
Проведення зустрічної скупки акцій	Робота з акціонерами і трудовим колективом
Проведення заходів із термінової реструктуризації активів компанії-мішені	Захист через напад
Блокування пакетів акцій і способи боротьби з нею	Судовий захист права власності на акції

Рис. 3. Механізм протидії рейдерству на підприємстві

Джерело: складено на основі [8]

було зареєстровано майже 400 рейдерських атак. На другому місці – Дніпропетровська та Львівська області. У кожній зафіксували понад 100 випадків рейдерства.

Крім того, за кількістю захоплень лідирують Одеська, Донецька, Закарпатська, Миколаївська та Житомирська області. Замикають топ-10 Львів-

щина та Херсонщина. Найменше випадків рейдерства зафіксували у Волинській та Сумській областях [10].

Генеральна прокуратура України вважає рейдерськими захопленнями правопорушення, які проходять за двома статтями Кримінального кодексу: протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК) та протиправне заволодіння майном підприємства,

установи, організації (ст. 206-2 КК). Протидія законній господарській діяльності зустрічається майже у три рази частіше.

Кращий спосіб забезпечити свій бізнес і майно від рейдерської атаки – це вжити превентивних заходів, спрямованих на те, щоб максимально ускладнити (в ідеалі – зробити неможливим) рейдерське захоплення (табл. 1).

Можна виділити низку заходів, спрямованих на вдосконалення державної політики протидії протиправному заволодінню майном юридичних осіб (рейдерству).

Погоджуючись із думкою Т.І. Сабецької [8] вважаємо, що найбільш прийнятними є такі механізми протидії захоплення майна на підприємстві:

У нашому законодавстві вже є статті, які становлять правову базу, щоб протистояти захопленням майна. Однак нині, як ми можемо переконатися, всі вони діють недостатньо ефективно. Але причина цього аж ніяк не в тому, що закони погані. Проблема в тому, що ми не можемо забезпечити їх неухильне виконання, і це, на жаль, стосується не тільки області відносин власності та корпоративного права. Важливим кроком також є залучення до відповідальності самих рейдерів, а головне – суддів, чиновників, «силовиків», через потурання або за участю яких стало можливим вчинення злочину. Особливо жорсткі заходи мають застосовуватися у випадках, коли державний чиновник сам виступає як рейдер або кінцевий бенефіціар протиправних дій. На жаль, такі ситуації нерідко трапляються в українській практиці.

Основа у боротьбі з протиправним заволодінням майном юридичних осіб варто зробити на роботу слідчих, правоохоронних і судових органів. Завдання слідства – повніше використовувати можливості чинного кримінального законодавства, виявити

і дати правильну оцінку всім наявним ознакам усіх скоєних злочинів, а також довести їх до логічного кінця. З цією метою необхідне усунення деформацій в кадровій політиці в правоохоронних органах.

Необхідно допрацьовувати законодавство України з протидії протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Насамперед, із метою закрити всі «легальні» можливості захоплення чужого майна. При цьому природно постає питання про реформу судової системи – одне без іншого просто не існує. Крім того, треба встановлювати жорсткий контроль за суддями. Суди є головними і «остаточними» інстанціями, які встановлюють законність об'єкта володіння.

Практика протиправних захоплень тією чи іншою мірою характерна для економіки майже всіх розвинутих країн світу, зокрема України. Внаслідок того, що чинним законодавством належним чином не врегульовані всі правовідносини, що виникають у процесі господарської діяльності підприємств, в окремих суб'єктів господарювання виникає бажання й, головне, можливості вчиняти протиправні дії щодо інших юридичних осіб, а саме незаконно за допомогою шахрайських схем відбирати майно у власників, дестабілізуючи таким чином нормальні ринкові відносини та господарські процеси. Попередження злочинів, пов'язаних із протиправним заволодінням майном юридичних осіб, передбачає, насамперед, декриміналізацію економічних відносин, що вимагає постійної уваги і відповідального ставлення, починаючи з роботи над удосконаленням законодавства і закінчуючи моніторингом правозастосовчої діяльності, здійснення системи економічних, організаційних, правових, технічних, виховних та інших заходів, спрямованих на зниження дії обставин, що зумовлюють діяння цих злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців: аналітична довідка. К.: Міжвідом. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО, 2008. 127 с.
2. Берлач Ю.А. Правове визначення рейдерства. Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 1. С. 60–62.
3. Беліков О.В. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення. Юридичний журнал. 2007. № 4. С. 105–109.
4. Варналій З.С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання / З.С. Варналій, І.І. Мазур. Стратегічні пріоритети. 2010. № 2 (3). С. 129–136.
5. Єфименко А.О. Рейдерство або ринок контролю. Юридичний журнал. 2008. № 11. С. 116–122.
6. Живко З.Б. Рейдерство: фермент ринкової економіки: [монографія]. Львів: Ліґа-Прес, 2009. 270 с.
7. Касараба Ю.Я. Правові заходи протидії незаконному поглинанню підприємств (рейдерству): міжнародний досвід / Ю.Я. Касараба, С.Н. Баліна. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 3. С. 44–53.
8. Сабецька Т.І. Механізми протидії рейдерству як складова формування стратегії економічної безпеки підприємства. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/60.pdf
9. Opendatabot «З 2014 року кількість рейдерських захоплень зростає щороку». URL: <https://opendatabot.ua/blog/198-raiders>
10. В Україні щороку зростає рейдерство. Як удосконалюється система незаконного захоплення чужих підприємств. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/v-ukrajini-shchoroku-zrostaje-rejderstvo-jak-udoskonaliujetsja-sistema-nezakonnoho-zakhoplennja-chuzhikh-pidприємstv-2480034.html>
11. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>